

Душан Боројевић

Православни богословски факултет Универзитета у Београду

Исихазам из пера Владике Атанасија Јевтића

Увод

Исихазам, односно исихастички покрет, јесте феномен који захтева велику пажњу. Наиме, он представља једну од најзанимљивијих тема у хришћанској теологији, и различито је реципиран, како на Истоку, тако и на Западу. Док западно-хришћанско гледиште ову појаву не третира са превеликим уважавањем, на Истоку исихастички покрет представља једну од водећих потврда вере и успостављање предањске везе са ером Васељенских сабора. Време Св. Григорија Паламе, архиепископа града Солуна, представља врхунац исихастичког богословља. Међутим, услед западног противљења, и потребе да се спор између великог противника тзв. „пупкогледача“, Варлаама Калабријског, и Св. Григорија, заточника исихаста, реши, било је сазвано чак три сабора. Тек након три сабора и великих богословских расправа, паламитска теологија односи победу, коју је на крају ипак само Исток прихватио, док су западни богослови остали при својим ставовима, оптужујући између осталог Св. Григорија и да прибегава суштини, од које одваја енергију, изузимајући притом Три Личности.¹ Нил Родоски почетком 15. века истиче значај паламитских сабора, називајући овај процес Деветим Васељенским сабором.² Св. Григорије је тако постао симбол исихастичког покрета, који је предано бранио и заступао, и извршио је огроман утицај на развој Цркве, како у своје време, тако и у будућим вековима. Његови лик и дело постали су врло интересантни за разне истраживаче и богослове. Управо једно такво виђење ћемо и да обрадимо у овом раду, конкретно из перспективе владике Атанасија Јевтића.

---

1 Еп. Атанасије Јевтић, *О теологији и стварности православног исихазма*, на симпозиону „Исихазам“, Србиње 2001, стр. 108-109

2 Исто, стр. 102

Исихазам – перспектива владике Атанасија

Паламитско богословље, по еп. Атанасију, дакле, није нешто страно Цркви, нити представља само „ствар Истока“, већ представља управо потврду вере Цркве. Нарочито не представља, према томе, неку појаву везану за само један период. Тако наводи пример Дијадоха Фотичког, светитеља петог века, који пише:

Ми не бисмо могли приступити Богу, ако се Бог не би оваплотио и очовечио, да га видимо у нашем обличју.

Дакле, приступ Богу, заједничарење са Њиме и последична теоза, односно обожење, који у опитној апофатичкој теологији Св. Григорија представљају окосницу система, нису његово ауторско дело, већ је он том предањском учењу дао правац и потврду.

У тај процес обожења не уводи нас нико други до сам Господ Исус Христос, Оваплоћена Реч, који нам својим автургичким приступом, односно самоделатно, открива Личносног Бога. Сходно томе, Личносни Бог подразумева и суштину, којој личност даје начин постојања, и која показује да је Он и по суштини Бог. Као Бог такође се јавља у својим пројавама, и то су те нестворене божанске енергије, о којима и говори Св. Григорије. Без енергије ниједно биће не може да постоји, јер она представља делатност бића. Ово је нарочито примењиво у говору о Богу, који је *par excellence* Биће и енергија. Бог се, наравно, пројављује као личност, међутим, нестворене енергије нису својство личности, већ суштине, суштине којој личност даје начин постојања и усмерење. Св. Григорије наводи да Бог у разговору са Мојсијем не каже да је он Суштина, већ Сушти. У том контексту и пише:

Дакле, Сушти није из суштине, већ је суштина из Суштога, јер Сушти је Сведржитељ.³

Тако су нестворене енергије, дакле, личнсона пројава божанске суштине. Наравно, док са енергијама ступамо у додир, суштина по себи остаје несазнатљива. Тако у *Тријадама* Св. Григорије наводи Св. Григорија Ниског који у том смислу говори да ничије око не може да види пуноћу божанске красоте речима:

Оно (око) не види целину каква јесте, већ само онолико колико је само себе учинило пријемчивим за силу Духа Светога. Међутим, када је у питању ово неразумевање, најдивније и најнеобичније јесте то да ако неки и имају разумевање, имају га на неразумљиви начин. Они који виде, уствари, не знају како могу да виде, чују, спознају будућност, или искусе вечност, јер је Дух којим они виде неисказив.⁴

---

³ Свети Григорије Палама, *Тријаде – Беседе у одбрану свештених тиховатеља*, Београд – Шибеник 2008, стр. 186

⁴ Исто, стр. 62

Владика Атанасије још каже да је енергија последња стварност нашег света, која иза себе последично мора да има неки под-став, неку суштину, есенцију. С обзиром да и савремена физика такође на крају материје сагледава енергију, која је светлост, владика хвали савременост паламитске теологије.⁵

Једна од централних тачака јеванђељске делатности, Оваплоћење, представља на тај начин најузвишенији догађај икада, који ни стварање нових светова не би засенило по ап. Павлу, јер је управо Бог постао потпуни човек, односно Богочовек, бивајући потпуним човеком и природом и енергијом, и то за читаву вечност, остајући притом Богом каквим је био и пре сједињења природе. Наше обожење које имамо у личности Христовој на тај начин није више само бескрајно, већ и беспочетно.⁶

Тако суштина сабора од Халкидона, па до Паламе, јесте управо потврда ипостасног сједињења у Христу, који у својој једној Личности обухвата и божанску и људску природу, несливено, нераздељиво, неизменљиво и неразлучно, у комплекту са свим својим својствима и енергијама. Христос је тако активизатор, Делатник, који пројаву Личносног Бога врши самоделатно, не по несазнатљивој и недоступној суштини, већ као „жива Личност, Ипостас, као Лична егзистенција“. Христос као Дејствујући енергизује/дејствује енергијама/дејствима своје природе.⁷

То деловање, дакле, као резултат има Богочовека, међутим, носилац тог енергизовања није нико други до Дух Свети. Свети Дух управо и јесте носилац делатности, „завршитељ и Савршитељ дејства Свете Тројице“.⁸

Епископ Атанасије такође наводи и један значајан елемент преузет из античке философије, а то је *апатија*. Она је за стоике и питагорејце, које владика назива честитим мудрацима, врхунац људског искуства, безосећајност којој треба стремити, и која треба да буде победа ума над телом, и духовног над телесним. Међутим, умртвљење страсти на начин који су пропагирани антички мудраци не одговара хришћанском духу, и не представља исправни вид аскезе, већ умртвљење човека, а не његово оживљење за живот вечни. Хришћански подвиг јесте уствари благодатно очишћење сила које су некада робовале страстима, и уско је повезан са идејом васкрсења. По Палами, живи живот хришћана је дијаметрално супротан апатији древних Грка. Стари човек треба да уступи место новом, кроз крст и страдање. Смрт старог човека није нешто чега треба да се боји,

---

⁵ Еп. Атанасије, *наведено дело*, стр. 108

⁶ Исто, стр. 105

⁷ Исто, стр. 109

⁸ Исто, стр. 110

јер ће након смрти нови човек себе наћи преображеног и потврђеног у Христу. Тако имамо и пример ап. Павла, који је на путу за Дамаск доживео преображај, и од гонитеља Цркве дошао до њеног највећег проповедника. Његово виђење, након кога је остао слеп, и након кога је Савле постао Павле, владика сагледава као виђење оне паламитске, Таворске светлости.⁹

На крају, владика понавља да исихазам представља срж хришћанског живота. Исихазам упућује на заједницу са Оваплоћеним Богом, који је преузео и осветио нашу палу природу. У Христу бивамо усиновљени, и задобијамо дарове вечног живота, који сам јесте божанска енергија. Ми већ овде на земљи остварујемо причасну заједницу. Самим тим, највиша тачка заједништва човека и Богочовека јесте управо Света Тајна Евхаристије, у којој ово сједињење бива оприсутњено.¹⁰

Закључак

Исихазам, дакле, није толико једноставна тема. Простора за неко упрошћено анализирање нема, а није ни прикладно, с обзиром да исихастички покрет представља нешто много више од монаха и подвижника који имају посебну молитвену праксу, или неко просто учење, које није засновано на Предању Цркве. Напротив, исихастички покрет заиста јесте једна од најзначајнијих појава у историји Цркве.

У том амбијенту подвижништва и молитвословља настаје покрет који постоји као жива потврда вере и учења, који за циљ нема неку мучитељску, мазохистичку аскезу која постоји по себи и за себе, већ усмерење ка васкрсењској трансформацији палог човека, који своје спасење има у Оваплоћеном Логосу, носиоцу рањене људске природе, у коме читаво човечанство има прилику усиновљења и обожења. Тако да и сами закључујемо да је врло неумесно овакав један покрет сводити на подругљиве досетке попут оне о „пупкогледцима“, с обзиром да је у потпуности у складу са вером отаца и са вером Цркве, уобличеној на Васељенским саборима. Владика Атанасије тако исихазам и назива философијом, али не светском и испразном, већ *философијом по Христу*. Ово је у потпуности у складу са духом Паламиног богословља, који се у првој тријади управо и бави питањем сотириолошког значаја, односно недостатка истог, у светској философији.

---

⁹ Исто., стр. 112-114

¹⁰ Исто., стр. 115

На крају, услед оваквог спасењског усмерења, не можемо да се не сложимо са констатацијом да исихазам уствари представља истински хуманизам. Св. Јустин Поповић је и говорио да до тога долази управо због тога јер је на Истоку сачуван Христов хуманизам, односно Богочовеков *теохуманизам*.¹¹

- Еп. Атанасије Јевтић, *О теологији и стварности православног исихазма*, на симпозиону „Исихазам“, Србиње 2001
- Свети Григорије Палама, *Тријаде – Беседе у одбрану свештених тиховатеља*, Београд – Шибеник 2008

---

¹¹ Исто, стр. 117